Старий Новий рік.. Раненько, ще темно зірвався, щоб не застали мене тут посівальники, бо нема їм що дати.. Ті кілька копійок соромно давати.. Надворі хмарно і не холодно.. Сніг між деревами в гаю, повно заячих слідів.. Я довго не міг збагнути, хто так низько пообтинав прутики в молоденької аличі.. У Рембрандта лінія наїжачена, кущаста.. Це зовсім інший Рембрандт, ніж відомий з біблійних олеографій.. Перейшов по кризі річку Турянку.. І вже там почався лисячий слід.. І заячих багато, видно відразу — це все їхнє.. Хочуть усюди бути, усіх відвідати — кожне дерево, кожен кущ... Хоч дивно — проблукав полем і лісом кілька годин, а не побачив жодного, навіть здалеку.. Інакший слід у лиса: безмежно самотній його ланцюжок на снігу чи ледь припорошеній тонкій кризі на Турянці: безмежно самотнє заглядання в проталини з гомінкою течією.. тут він сторожкий, делікатний.. Зате на полі, коли я трохи піднявся на горби, до обрію лише небо перед тобою, вгорі темніше з бірюзовими латками — там лисячий слід вражає своєю зухвалістю.. Ланцюжок рішучий — він пересікає усе.. увесь білий безмір навпростець — он там у купині настовбурченого ситняку під сніговою кучмою — у норі скарб.. але про нього знає лише він.. Попробував іти його слідом.. Він мене вів.. Ось ми з ним невидимим підходимо до непомітного куща шипшини — всього кілька гострих прутиків, але з яскравими примороженими ягодами.. Він любить щось знаходити серед безмежного снігу — хоч колюче, але гарне, справжнє..

Майстер довго не гадає.. Микола Будник просто переходив річку Ірпінь — там праворуч від колії хащі, неприступні мочари уздовж лісової річечки, і лише взимку можна було звідти дістати дерево.. Він точно знав, де росте саме та єдина верба, що зазвучить.. Маленький, у куфайці і валянках — він притягав її на санчатах додому, розколював її навпіл і одразу брався до роботи.. Коли я востаннє був у нього вдома, він саме видовбував корпус для гудка і для ліри.. Гудок можна розгледіти на фресці, коли підніматися по сходах на хори в північній вежі Софії.. Така первісна скрипка на три струни.. Ми сиділи, балакали — він різав.. Дивись, воно ніколи не тріснe.. оце заокруглення я довбаю зсередини і зверху — і пальцями пробую, щоб однакова товщина стінки

була, інакше трісне.. А там, де тонше, і сохне швидше — то трохи зволожу водою.. Усе вже в нього було готове для давньоруського гудка — і смичок з кінського волосу, і волові жили на струни.. І сам він, увесь русявий, у полотняній сорочці на випуск, підперезаний якимсь ремінцем.. Він тоді подарував мені цілу торбину сухих волошок, казав, вони дуже помагають на очі.. Отак і знайшли його вранці, закляклого.. як горобчик на снігу.. душа відлетіла уві сні.. Його пальці знали, як пульсують жили у вербовім тілі.. перебирали ті білі волокна, як струни.. А голос його був тихий і хриплуватий.. У його садку світилося.. а тепер Ірпінь темний..

Усе, що робить моя права долоня, — все наче в якомусь поспішному своєму забутті, навпомацки, зі страхом передчасно спинитись і щось недокінчити.. Усе робить зсередини, зі своїх власних ран, синців, подряпин.. якось наче дуже замкнуто, аскетично, соромлячись стороннього погляду.. І єдиною, може, опорою, товаришем їй — є інша, ліва долоня.. Вона інакша — і пальці не такі побиті, і блідіша шкіра, і нігті не так вилискують.. немічна вона якась, безпорадна.. Але саме вона і ніхто інший завжди поруч з нею.. Більше нікого.. І здається мені, що в кожній фігурці, у кожному торсі права долоня втілює те, що їй найближче, що вона відчуває як щось найрідніше — це портрет лівої долоні.. Свого вічного мовчазного свідка і товариша — але молодшого, невмілого.. який зроду був пасивним спостерігачем, підглядав — як та інша, права долоня літала, падала і знов злітала.. Її невмілість, безборонність.. може і є тим усім найкращим, що хотіла б мати у своїм портреті гаряча, поривчаста права долоня..

Сьогодні вночі побачив сокиру збоку.. Яка вона жива.. Ніби прилягла на підлогу, спочиває.. Поруч і брусок прихилився.. Яка вона завзята і уві сні.. Ні, вона не знає сну — її лезо розкраює сон.. І роса аж проступила на воронім обусі.. Удар потребує точності.. Але в останню мить вирішує сокира.. Тим часом глибина точності — бездонна.. Бездонні й глибини неточності: сокира розмахується і пролітає вільно.. Її політ — апофеоз довільності.. свободи.. Хіба можна сказати, що її лезо приземлилось максимально точно?.. Слід від удару, як зморшка на твоїм чолі..

Продовження тої давньої лінії: не тобою початої чи урваної.. лише різна товщина: точність і довільність, пряме й криве.. Точність нам дається з народженням, як от вухо чи око.. Легко.. Про неї не дбаєш.. А от довільність дуже важлива, неточність.. То в тобі говорить тоді стихія: вчора був сніг, сьогодні буря чи сонце.. Коли б’єш сокирою — заносиш її, то переступаєш у просторі за обрій, а час зупиняється.. аж поки не бахне.. Яка може бути точність, коли при ударі заплющую очі.. головне тут — не відрубати другу руку.. Часом про неї зовсім забуваєш.. А вона ж тобі у темряві весь час помагає.. Сама..

Сокира дає порив.. Вогонь.. Найбільший дар людині.. Сокира звалилась на землю, здається, з самого сонця.. І просто лежала між усякого каміння над рікою.. Решта каміння було згасле.. Людина просто підняла її.. І ніхто, може, не здогадується, що сокира — це письмо.. Її удари..

Вчора на річці бачив: прибило до берега на броді якусь довгу темну дошку чи колоду, і не одну.. Думав, увечері витягну, але не було сил.. Старі дошки приносить і приносить.. Чиї?.. Звідки?.. Я пробував витягти на сухе вже не раз.. Чорні, набряклі.. Добрі торси часто виходять з таких дощок — підібраних після того, як хтось їх викинув геть.. Темні важкі ікони.. Стара груба дошка.. Ковчег.. Левкас. А далі вже тьмяний, з домішками землі і сажі санькир висвічується вохрою і білилом.. Головне, що є найтемніше тло.. Вони йшли від темного.. Від темного до світла.. А мені санькир заміняє сніг.. От коли випаде сніг — тоді й починаєш.. Він усе висвічує — а далі ти вже лиш прокладаєш тіні — притемнюєш, але щоб зсередини світилось.. У скульптурі я видовбую світіння.. Стара дошка тримає найдальше.. найнепомітніше — світіння далекої зірки..

Груба, подряпана.. набряклі пучки.. мені приємно, що моя долоня тут ожила.. І заздрісно.. що вона сильніша за мене.. У темряві ти б’єш і б’єш.. Гатиш у бубон.. У стайні змерзла земля здригається.. Грубі напівзогнилі дошки відлунюють.. Добре, що сусіди десь далеко.. Поруч гай, річка, ліс.. може, хтось уночі думає, що то злодій рубає у лісі дуба.. Бубон..

бубон і вогонь — і забуваєш про все на світі.. Тут ти гатиш не в натягнуту шкуру, а в непокірне сучкувате своє життя..

Приліг, як був — у куртці, взутий, на ліжко в нетопленій хаті.. Ніч.. повний місяць зіщерблений.. Хочу піднести праву руку.. Дивлюсь, вона підводиться.. Велика.. важка.. Підноситься до очей.. ворушить пальцями.. Нависає.. Вона переживе мене і колись склепить повіки.. ляже мені на очі..

Спочатку, як лише вітер зламав вербу — я тесав там на місці, над річкою, була якраз повінь.. Біля води свіже дерево краще рубається.. Падав сніг і вирувала течія.. Усе, що міг там — лише почав обтісувати — а далі перенісся у стайню. Там трохи тепліше.. Я рубаю якраз там, де колись стояла корова з телицею, а в яслах і досі сіно..

Тесати й любити скульптуру — це тримати в руках повну чашу.. Це зробити її з себе.. Кожного дня поволі підносити й пити з неї.. Це простягнути її близькій людині — повну чашу.. Розхитавшись — не вип’єш її.. Ти і ніхто..

Справжнє дерево — воно одночасно світле і тьмяне, пряме й криве.. Найближче і найдальше від Старої дошки.. Поцюканої Часом — і вигладженої його ж рукою..

Торс світиться чистотою.. Це як ясний прохолодний день — туди все ближче до навстіж отверзлих врат снігу.. Колір дерева вивітрюється — або згущується: камінь дуба, камінь груші..

Далека лінія повчає.. вирівнює.. Близька лінія кидається на тебе — наче жартома виламує за спину руки.. Невидима лінія творить справжній торс.. Лінія непокірна — вона піднімає вітер: така лінія у пері Рембрандта: гуща снігу здиблюється темною завірюхою..

Контур розірваний світлом.. Він найбільше любив перо.. Загострене гусяче.. Або перо ворона чи лебедя — замолоду.. Пізніше — очеретяне, грубе.. Або просто патичок.. Часом — разом: гусяче й очеретяне..

Сокира б’є навмання: тому така точна.. Її удари, сліди від ударів ніби хаотичні — творять вихор — але коли дуже пильно приглянутись — помітно пучки світлих стріл у певних напрямах.. їх буває густо, аж темно.. Вони всі цілять у найуразливіші частини тіла.. Тим часом інша хмара стріл з іншого боку — піднімається на захист.. У маленькій фігурці дуже важко обійти усі печери жіночого тіла.. У лінії шиї має бути частка обрію.. Саме велика сокира виявляє найглибші впадини в людській долі.. І найвищі гори.. Сокира обіймає торс.

Сьогодні, на старий Новий рік, я не побачив жодного звіра.. ні зайця, ні лиса.. Можна було б усе розтлумачити як особливий, трохи сумний знак мені.. До старості отак і не навчився гадати собі — ні за хмарами у небі, як друїди, ні за слідами на снігу, як волхви.. Лише набрів на ще одну молоденьку сосну.. Вона ніби й недалеко від тої, знайомої — наче в дзеркалі, але навіть краща.. Тут сосна — велика рідкість.. Усе ялиці, смереки, граби, дуби.. іще побачив у переліску хлоп’ячу хатинку, вкриту бляхою.. а стіни з ліщинових паль, загнаних сторч одна попри другу.. Всередині грубий добротний стіл, лави.. Пластикові стаканчики висять на кілку.. Сьогодні мені раптом відкрився хрест за хащами ожини — колись тут шукали нафту і вбило чоловіка.. Залізний заржавілий хрест у снігу, а нафта сховалася глибше.. І досі боюсь, як і давні греки, що завтра може сонце не зійти.. І небо може впасти..

Колись, понад десять літ тому, у хаті під лісом, як іти навпрошки з Глевахи на Боярку — я вмів викликати сніг.. Там росли височенні сосни.. Не раз бурею зламає вершок.. отам, де впирається відчайдушно остання рогатина в небо — найтвердіше.. Як кістяний ріг.. А всередині червоно-золоте.. Тримаєш отакий оленячий ріг — і вже тобі забиває дух.. Щойно почну тесати — поволі починається сніг.. Я й купався у ньому з порога.. Тепер часом сніг спадає, але неохоче.. Частіше, буває, візьмуся щось тесати, змахну сокирою — піднімається вітер..

А якось звіялась буря.. Я розчинив двері у стайню навстіж — щоб світла пустити більше — і кинувсь рубати.. Затято, рубаю, рубаю.. А буря не вщухає.. Яка робота в такий вітер.. Я й перестав.. Одне з двох — або ти, або вітер..

Високі санки на тонких полозках легко перевертаються.. Снігом замело стежку і я знов перекинув мішечок сірого (на чорний хліб) борошна.. Добре, що сніг сухий.. Видно, кротяча купина.. Ніч, тягну санки.. тепер сам упав.. Рембрандт змішував бістр із тушшю: темно-коричневе з холодним чорним.. Очеретяне перо неохоче повертає свою лінію.. Воно неслухняне, веде свою вперту, грубу ходу.. Це інша лінія.. Вона може підстрибувати.. Але просто, поперед себе.. не вбік.. Їй не подобається особливо вихилятись..